

השפעתה של החמולה במינוי מנהלי בתי ספר ביישובים הערביים בישראל*

חמדאללה רביע

מכללת אלקאסמי

תקציר:

מחקרים רבים דנו במעמדה החברתי והפוליטי של החמולה בחיי הציבור הערבי בישראל. סוגיה סוציולוגית חשובה זו לא זכתה עד היום לתשומת לב מיוחדת. מתוך כך גם לא נבחנה יחסה של החמולה למערכת הבית ספרית במישור הלוקאלי. מחקר זה בא לדון במרקם הרגיש המשקף את יחסי הכוח הפוליטיים בין החמולות ואת המאבק על השליטה במשאבים החשובים ביישוב, במקרה זה, בתי הספר. מחקר זה בדק האם יש "העדפה חמולתית" במינוי מנהלי בתי ספר מאז קום המדינה עד היום כדי לראות האם בתי הספר הוו מקור כוח פוליטי לחמולה ביישוב או לא? למחקר נבחרו באופן מקרי שני יישובים ערביים ממרכז הארץ שמצבים הסוציו-אקונומי והדמוגרפי דומה לשאר היישובים באזור.

הנתונים נאספו ממשרדי העיריות. נבדקו שכיחויות של משתנים קטגוריאליים באמצעות מבחן חי ברבוע המתוקן (Yates Chi Square) ומבחן פישר. לגבי עוצמת הקשר היה שימוש במבחן (Contingency Coefficient).

הממצאים מראים שביישוב אחד הייתה "העדפה חמולתית" ברורה במינוי מנהלי בתי הספר (יסודי, חט"ב ותיכון) המשויכים חמולתית לראש הרשות המקומית, וביישוב השני לא מסתמנת "העדפה חמולתית" במינוי המנהלים. יוצא מכך שאין להכליל את כל היישובים הערביים בקטגוריה של "העדפה חמולתית" במינוי מנהלי בתי הספר" כי ממחקר זה מסתמנת ההשערה שיש גם יישובים אחרים שאינם שייכים לקטגוריה הזאת.

רקע תיאורטי:

החמולה היא המשפחה המורחבת המורכבת ממשפחות קרובים של יותר משלושה דורות. היא נחשבת מסגרת חברתית מסורתית הנפוצה בקרב הערבים בישראל ובשאר מדינות המזרח התיכון. בראש כל חמולה עמד בעבר השיח' הממונה על ענייניה בכל הקשור לקשרים עם מוסדות ממשלתיים והיה המתווך הראשי ביישוב סכסוכים בין בני חמולתו לחמולות אחרות בכפר. הוא גם היה מיעץ ומגשר בענייני נישואין וגירושין (רוזנפלד, 1964; גינת, 1976; רביע 2004). האופי הדומיננטי של החמולה הוא מבנה פטריארכלי מובהק המתבטא במבניה ובתפקודה בכל תחומי החיים. עד היום האישה אינה משתתפת בקבלת החלטות ונבצר ממנה למלא תפקידים בכירים בתוך החמולה (Herzog & Yahia, 2007; Younis, 2007; אלחאג, 1979; בר-אל, 1982), זאת למרות שתהליך

* מחקר זה היה במימון ובחסות מכון מופ"ת.

המודרניזציה החליש את מעמדה ואת כוחה החברתי והכלכלי. מחקרים מראים שמנהלות ערביות מפלסות את דרכן לניהול בקושי רב, הן נתקלות אחר כך באי שיתוף פעולה ובמאבקים רבים הקשורים להיותה אישה בחברה פטריארכלית (Abu-Rabia-Queder, 2006, שפירא ואחרים, 2011).

החמולה נשארה דומיננטית אף שנחלשת מבחינה חברתית וכלכלית, והיא עדיין משפיעה בפוליטיקה המקומית (אלחאג, 1979; מוסטפא, 2006; Herzog & Yahia-Younis' 2007). רוב המחקרים מתייחסים להתערבותה של החמולה בפוליטיקה המקומית. הדיון מتركז סביב המאבק על הנהלת הרשויות המקומיות, התנהגות הבוחרים, מעמד האישה בחמולה וכו'. הכוח הפוליטי של החמולה משתקף בדרך כלל בשיעור ההצבעה הגבוה לרשות המקומית (95%) (מוסטפא, 2004). מחקר חדש מצביע על השייכות החזקה של בני החמולה בבחירות המקומיות כמנגנון להשתלטות על משאבים בסביבה (מתוכם מוסדות החינוך) וחלוקתם לפי מאזני כוח המתבססים על הכוח החמולתי (שבלי, 2007). המועמד לבחירות מבטיח לעצמו את בני החמולה כדי שיוכל לזכות ברשות המקומית. מפלגות שבחרות את מועמדיהן להתמודדות על השלטון המקומי, מתבססות על המבנה החמולתי ומגייסות אותו במטרה לזכות בבחירות המקומיות. ההתלכדות בבחירות סביב החמולות היא ביטוי להתנהגות המבוססת בעיקר על דפוסים מסורתיים ולא על ערכים אוניברסאליים (חאג יחיא, 2002; רביע, 2005, 2007; מוסטפא, 2006; Mari, 1978).

הממשלה העניקה לרשויות המקומיות את האחריות הבלעדיות למתן שירות מוסדות החינוך ביישוב, יתר על כך ניתנה להן הזכות להתערב ישירות במינוי מורים ומנהלים לבתי הספר התיכוניים (הרץ-לזרוביץ, 2001). הרשות המקומית היא אחד הגורמים המרכזיים בוועדת המינויים של מנהלי בתי ספר יסודיים וחיטבות ביניים, ליד נציג הסתדרות המורים, משרד החינוך ומפקח המחוז (מזרחי, 2010).

הזכות הזאת פותחת חלון הזדמנות לחמולות השולטות ברשות המקומית לשרת ולרצות את בוחריה. אחד המקרים המצדיק טענה זו הוא בנגב, כאשר בני חמולה השביתו בית ספר יסודי ומנעו מהמנהל החדש להיכנס למתחם בית הספר בטענה שבית הספר הוא של החמולה שלהם ומנהל זר לא רשאי להיכנס אליו (זלינגר, 2007). מקרה אחר היה בעין מאהל בשנת 2010 כאשר בית הספר הושבת לכמה חודשים והוביל להפגנות וגבה 20 פצועים בגלל מחלוקת בכפר על מינוי מנהלים. קיים ניגוד אינטרסים בין הגורמים המחליטים על מינוי מנהלים במגזר הערבי. ראשי רשויות מקומיות מאימים לפעמים לסגור את בית הספר או להעבירו לרשת אחרת אם המועמד המועדף עליהם לא ייבחר (מזרחי, 2010).

מאבק על מינוי מנהלים נמשך אך אין לקבוע חד משמעי כי קיימת "העדפה חמולתית" אצל ראשי הרשויות בעניין הזה, מכיוון שאין מחקרים עד היום שעסקו בסוגיה הספציפית הזאת.

אפילו לא ידוע היסטורית אם ראש הכפר (המוכתר) במגזר הערבי "העדיף חמולתית" למנות מורים ואו מנהלים בבתי הספר. יש גם לזכור שלא היו בתי ספר בכל כפר ערבי בתקופת המנדט הבריטי (אלחאג, 1996). הממשל הקולוניאלי של הבריטים לא היה מעוניין בפיתוח הכפר ובהתפתחות החברה הפלסטינית. מוסדות החינוך שפעלו לא קלטו את כל האוכלוסייה ולא ענו על צרכיה, לכן נפתחו בתי ספר פרטיים רבים בערים ובכפרים (אלחאג, 1996). החמולה לא נלחמה על חינוך ילדיה, מפני שעיקר עיסוקה היה בחקלאות. בן החמולה לא התאמץ ללמוד כי השיח' והמוכתר דאגו לענייני השונים. החמולה לא נתנה את ההרגשה, שיש צורך בחינוך ובהשכלה כדי להסתדר בחיי הכפר (רביע, 2004, 2007, 2009). המנדט הבריטי חיזק תחושות אלה ולא השקיע בחינוך, לכן לא נוצרה שכבת אקדמאים שהייתה עשויה לשנות את המצב הקיים. האקדמאים שרכשו את השכלתם בעיקר במדינות ערב דוגמת לבנון, סוריה ועיראק, עבדו וגרו במטרופולין הגדולות והיו רחוקים מהאוכלוסייה שהתגוררה בכפרים (קרוב ל-75%) (אלחאג, 1996 ו-2006). אחרי קום המדינה חל שינוי מהותי במצב החינוך וההשכלה הגבוהה במגזר הערבי. אחרי שנות השישים נוצרה שכבת אקדמאים, שגרמה לשינוי במבנה חברתי והפוליטי של הכפר והחליפה בהדרגה את המנהיגות המסורתית. היום מתעניינת המשפחה הערבית בהשכלת בניה ומפנה משאבים רבים לחינוך. החינוך עבור המשפחה הערבית מהווה זהות, פרנסה ומעמד חברתי טוב (חאג יחיא, 2002; מוסטפא, 2006; רביע, 2004). בעוד חינוך הבנות היה כמעט לא רלוונטי, היום הוא נחשב לרלוונטי כמו חינוך הבנים. למשל, אחוז הבנות בבתי הספר התיכוניים עולה על אחוז הבנים. במכללות הערביות להכשרת מורים הוא מגיע ל-93% (למ"ס, 2011).

חינוך והשכלה תורמים להשגת מעמד חברתי גבוה במשפחה הערבית ומבטיחים עתיד טוב ומקור פרנסה מכובד ומובטח. רבים מהאקדמאים הערבים לומדים כדי להבטיח לעצמם מקור פרנסה טוב ומכובד. השכלת הבנים/ות נחשבת היום כסמל לכבוד המשפחה. נהוג בימינו שהורים יבחרו לבניהם ולבנותיהם מקצועות לימוד הנחשבים מכובדים בחברה, כמו רפואה, רוקחות, ומקצועות טכנולוגיים שונים (חאג יחיא, 2002; מוסטפא, 2006). כל זה לא נחשב לזכותה של החמולה אלא לזכותה של המשפחה המורחבת והגרעינית שהפכו היום ליותר משמעותיים ודומיננטיים בחיי הפרט. החמולה שמרה מאז ומתמיד על תפקידה הפוליטי בכפר אבל כפי שנזכר לעיל לא ידוע בוודאות אם היא התערבה במוסדות החינוך ומינתה מנהלים לבתי הספר. חשיבות ההשכלה והחינוך במגזר הערבי התגברה

ועלתה עם התקדמות תהליך המודרניזציה. שכבת המחנכים והמשכילים גדלה גם היא והצורך בהשתלבות בשוק העבודה גבר גם הוא (מוסטפא, 2006). ידוע שהרשות המקומית היא מעסיק ראשי ומרכזי בהעסקת אקדמאים ערביים במישור הלוקאלי, לכן עולה ההשערה שהחמולה לא נשארה אדישה במינוי מנהלי בתי ספר שיש להם קירבה ושייכות אליה.

בשנים האחרונות התחזקה ההתעניינות בחקר החמולה, הצורך לכך נובע בעיקר מהשפעתה הגוברת של החמולה בבחירות המקומיות ובצורך שינוי מעמדה החברתי והפוליטי של האישה. הפוקוס המרכזי של מוקד השיח החדש שמתפתח היום הוא, חמולה, מגדר ופוליטיקה (Herzog & Yahia-Younis, 2007, יחיא-יונס, 2004; שבלי, 2007).

מעט מחקרים שהתייחסו באופן ספציפי לסוגיות אלו, למשל, למנגנוני השליטה במוסדות הציבוריים בתוך הכפר כמקור לכוח פוליטי וחברתי. נבדקה הטענה שהחמולה מנסה ומחפשת דרכים איך להעצים (empowering) את כוחה הפוליטי במישור הלוקאלי אחרי שנחלש מעמדה החברתי עקב תהליך המודרניזציה. השליטה בבתי הספר יכולה להיות בשבילה מקור כוח פוליטי וחברתי ביישוב. המחקר של שבלי (2007) על השפעתה של החמולה על מינוי מבקרים פנימיים ברשויות המקומיות מראה שהתרבות הפוליטית הפטריארכלית פוגעת בטהרתם של עקרונות בסיסיים במינוי מבקרים פנימיים, בתפקודם ובסיום עבודתם.

גם מחקרה של שבלי (2007) על השפעת המנהיגות המקומית על מנהלי בתי הספר התיכוניים במגזר הערבי הגיע למסקנה דומה כאשר מצא שהחמולה כן משפיעה על תפקודו של מנהל בית הספר התיכון משיקולים חמולתיים.

מחקרים על החמולה (אלחאג, 1996; גאנס, 1994; רוזנפלד, 1990) טוענים שהרשות המקומית היא גורם מרכזי בתחום התעסוקה והחינוך, לכן היא יוצרת תלות עבור מורים ומנהלים בחינוך העל יסודי. היא (החמולה) מהווה מכשול בפני מוסדות החינוך במילוי תפקידם וגורמת לפערים בין בתי הספר לקהילה.

הציבור הערבי רואה ברשות המקומית משאב חשוב לקידום אינטרסים אישיים ומשפחתיים ומצפה מהנבחר לחלק לו הנאות ושירותים שונים תמורת תמיכתו בן חמולתו בפריימריז ובבחירות הסופיות. התנהגות זאת יוצרת מעגל סגור כאשר המועמד רואה את עצמו מחויב לנבחרים במתן הנאות כספיות והבטחות במתן שירותים נוספים אחרי הבחירות (בן אליא, 1995; גאנס, 1996; רביע, 2009). ראש הרשות הנבחר מפטר עובדי הרשות שלא תמכו בו ובכך מתחלפת האדמיניסטרציה. כך שהתנהגות החמולה

אינה מבוססת על עקרונות דמוקרטיים ומפנה את עיסוקה אל המישור הלוקאלי במקום האידיאולוגי הכלל-הארצי (שבלי, 2007).

מערכת החינוך נחשבת כבר שנים רבות לגורם מכריע בין יחסי הכוחות בין החמולות במישור הלוקאלי. מנהלים נבחרים על רקע חמולתי ולא מקצועי שבסופו של דבר יוצר קונפליקט בין מטרותיה ורצונה של הרשות המקומית לבין מטרותיו ויעדיו של בית הספר (Mazawi, 1996).

לא מעט מחקרים בעולם שהתייחסו לחינוך ככוח פוליטי וחברתי, מבניהם מחקריהם של פריירה (Freire, 1981), בולס וג'ינטיס (Bwales & Gintis, 1976), פון ריקום (Von Recum, 1983), הם טוענים שהחינוך מהווה פוטנציאל גדול להשגת כוח אישי וקולקטיבי. ברמה האישית הם סוברים שחינוך והשכלה יכולים להעלות את הפרט לדרגות הגבוהות של הסולם החברתי ולהעניק לו כוח פוליטי. ברמה הקולקטיבית הוא יכול להעצים מפלגה, קבוצה אתנית, "חמולה", וכו' תוך השתלטות על מקורות חשובים בסביבתם. פיתוח יחסי תלות בין הרשות המקומית לבתי ספר משפיעים על מינויים מנהליים ועל תהליכים תפקודיים בעתיד.

פריירה (Freire, 1981) בולס וג'ינטיס (Bowles & Gintis, 1976) סבורים שאנשי המעמד הגבוה בחברה קפיטליסטית הם השולטים במערכת החינוך כדי לממש אינטרסים אישיים (כלכליים ופוליטיים). הקוריקולום הוא רק חלק מהמדיניות שלהם הכוללת שליטה במחשבות ובאישיות של בני המעמד הנמוך והבינוני. החמולה, לפי התיאוריה הזאת, היא קולקטיב שמנסה להעצים את עצמו מבחינה חברתית ופוליטית על ידי שליטה במוסדות ציבוריים כמו בתי הספר.

המחקר הזה מנסה לשפוך אור על סוגיה זאת ובודק האם החמולה השלטת בכפר התערבה מאז קום המדינה עד היום במינוי מנהלי בתי ספר ביישוב או לא. יש מוסדות ציבוריים שונים ביישוב הערבי, אך בתי הספר הם המוסדות הנפוצים בכל היישובים ומספרם גדול יותר ממוסדות ציבוריים אחרים (בתי דואר, בנקים, לשכות תעסוקה, מרפאות וכו'). התערבות החמולה בבתי הספר יכולה ליצור קיטוב חברתי ופוליטי בכפר ותלות אדמיניסטרטיבית ותפקודית, שיש בהם כדי להשפיע על התפתחות החינוך בכפר. המחקר הזה לא הולך לחקור את כוחה הפוליטי והחברתי של החמולה, הוא בוחן האם החמולה התערבה וממשיכה להתערב במינוי מנהלי בתי הספר או לא?

שאלת והשערת המחקר:

המחקר התמקד בסוגיה אחת מרכזית:

האם מאז קום המדינה עד היום היה אצל ראשי הרשויות הערביות "העדפה חמולתית" במינוי מנהלים לבתי הספר החדשים בתקופת כהונתם, כאשר יש שייכות חמולתית בין ראש הרשות ומנהל בית הספר?

המחקרים מעידים על התערבות החמולה בחיים הפוליטיים והחברתיים של האוכלוסייה הערבית ותיאוריות הכוח משערות שפרט, קבוצה, מפלגה או ארגון יכולים לצבור כוח גם דרך שליטה במשאבים סביבתיים הנוגעים לאינטרסים שלהם, מכאן שיש לשער שהחמולה מעדיפה מנהלי בתי ספר השייכים חמולתית אליה וזאת דרך ראש הרשות המקומית המייצג אותה.

השערת המחקר:

תהיה "העדפה חמולתית" אצל ראשי הרשות המקומית במינוי מנהלי בתי הספר; מנהל בית הספר החדש שייך לחמולה של ראש הרשות המכהן. ה"העדפה חמולתית" תבלוט במיוחד במינוי מנהלים מאותה חמולה לבתי הספר החדשים.

שיטת המחקר:

המחקר הוא כמותי-קורלטיבי. הוא בודק אם יש קשר בין שייכות חמולתית לבין מינוי מנהלי בתי ספר ביישובים הנחקרים. המחקר יבדוק את הנושא מאז קום המדינה עד היום.

המדגם:

למחקר זה נבחרו שני יישובים ערביים ממרכז הארץ. המחקר אינו מייצג את כלל היישובים, אלא את אלה הדומים לחקר המקרה מבחינת הרכב האוכלוסייה, הדת, המצב הסוציו-אקונומי והמוניציפאלי. בשל אבטחת מידע ואתיקה מחקרית לא ניתן לפרסם את שמות שני היישובים או לפרט מידע עליהן. יש לקחת בחשבון שיש בחברה הערבית יישובים מעורבים מבחינה דתית ויישובים עם מאפיינים חברתיים, לאומיים ותרבותיים שונים, למשל היישובים בנגב ובירושלים, לכן לא ניתן להכליל את תוצאות המחקר.

במחקר נכללים כל מנהלי בתי הספר בשני היישובים מאז קום המדינה עם היום, כולל בתי ספר יסודיים, חטיבות ביניים ובתי ספר תיכוניים. יש לציין שמספר המנהלים אינו גדול בשל תקופת כהונתו של המנהל בבית הספר, קריא: עד שהמנהל ייצא לפנסיה ויוחלף על ידי מנהל חדש, לוקח לפעמים עשרות שנים, לכן מספר המנהלים בכל בתי הספר יגדל בדרך כלל אם ייפתח בית ספר חדש ביישוב, ואת הסוגיה הזאת נלקחה בחשבון במחקר הזה.

מעריך המחקר:

מחקר זה בודק קשר בין משתנים קטיגוריאליים שנאספו מרשימות ומסמכים מהרשויות המקומיות המשתתפות במחקר. המחקר הוא כמותי-מתאמי שבודק אם הייתה השפעה לחמולה במינוי מנהלי בתי הספר בשני היישובים. לבדיקת השערת המחקר נבחרו מבחנים הסטטיסטיים כמו מבחן חי בריבוע ומבחן פישר הבודקים את התלות בין שני משתנים ואת המובהקות ביניהם. בשל המספר הנמוך מחמישה בכל תא נעזר החוקר במבחן יטיס המתוקן (Yates Chi Square).

שני היישובים הם מאזור המשולש, הם דומים מבחינה דמוגרפית וסוציו-אקונומית. לא התייחס המחקר לִבְטוֹן שהיווהם חלק מהחמולות הגדולות, זאת אומרת אם מנהל בית ספר היה מאחד הִבְטוֹן הוא נחשב כאחד מאנשי החמולה הגדולה. המחקר לא הפריד בין מנהלים ומנהלות ולא בין בית ספר יסודי, חטיבת ביניים או תיכון, כולם נכללו תחת קטגוריה אחת "מנהלי בתי ספר", כי הנושא של המחקר דן בעיקר בהעדפה החמולתית ולא בפרטים ספציפיים אחרים.

הנתונים אינם ניתנים להכללה, הכללה יכולה להיות המישור התיאורטי בלבד. שני היישובים אינם יכולים להיות מדגם מייצג של כלל האוכלוסייה הערבית בישראל.

המשתנים:

המשתנים של המחקר הם משתנים קטגוריאליים. ההגדרה האופרציונלית של המשתנים היא כדלקמן:

- תיבדק השייכות החמולתית של ראש הרשות המקומית ושל מנהל בית הספר – אם יש זיקה/אין זיקה ביניהם.
- תיבדק שנת כהונתו של ראש הרשות המקומית ושנת ייסוד/פתיחת בית הספר – אם יש חפיפה/אין חפיפה ביניהם.

וכלי המחקר:

כלי המחקר העיקרי הוא איסוף מסמכים רשמיים מהרשות המקומית, כמו, רשימות שמיות של ראשי הרשויות ותקופת כהונתם, רשימות שמיות של מנהלי בתי הספר ושנת המינוי שלהם, רשימות שמיות של בתי הספר עם שנת ייסוד/פתיחה. הרשימות נבדקו בקפדנות על ידי החוקר, נעשתה סריקה לכל בתי הספר, שנת ייסוד/פתיחתם, וכל שימות המנהלים וראשי הרשויות ותקופת כהונת כל אחד ואחד מהם ולאיזה חמולה הוא שייך.

הליך המחקר:

ביצוע המחקר עבר את השלבים הבאים:

השלב הראשון: קבלת אישור הסכמה מהנהלת ראש העיר בכל יישוב משני היישובים שהשתתפו במחקר.

השלב הראשון: איתור החמולות בכל יישוב בעזרת הרשות המקומית.

השלב השני: איתור בתי הספר לפי שנת ייסוד/ פתיחה.

השלב השלישי: איתור שמות ראשי הרשויות המקומיות, תקופת כהונתם ושייכות החמולתי (מאז קום המדינה עד היום).

השלב הרביעי: איתור שמות מנהלי בתי הספר, שנת מינוי, ושייכות חמולתית (מאז קום המדינה עד היום).

השלב החמישי: עיבוד וניתוח הנתונים.

עיבוד הנתונים:

ייעשה שימוש בסטטיסטיקה תיאורית (שכיחויות) Descriptive Statistics מכיוון שבחלק מהתאים מספר התצפיות קטן מ- 5 היה צורך להתייחס למבחן המובהקות של תיקון חי בריבוע (Yates Chi Square) ולמבחן פישר. לגבי עוצמת הקשר בין המשתנים מתייחסים למבחן Contingency Coefficient.

מוגבלות המחקר:

לא היה קל להשיג את כל המידע מהרשויות המקומיות שהשתתפו במחקר. הנושא, רגיש עבורם, כאשר הוא בודק סוגיה הנוגעת ליחסים בין חמולות לרשויות המקומיות. לכן הסתפק המחקר באיסוף נתונים שיכולים, ולו קצת, לשפוך אור על הנושא הנדון. לפעמים היה קושי רב לשכנע את הפקידים לשחרר מידע בכתב, הם היו נכונים לתת מידע רק בעל פה. לפעמים היה צורך בהתערבות האנשים הקרובים לראש העירייה. המחקר היה צריך לכלול חלק איכותני, אבל ברשויות המשתתפות במחקר ביקשו שנסתפק במידע הכמותי. לכן נשאר המחקר מוגבל בנתונים הכמותיים שהישגנו מהם.

ממצאים:

בחלק זה הממצאים של כל יישוב משני היישובים מוצגים באופן נפרד. להלן יוצגו שלושה טבלאות עיקריות שמתייחסות לשאלת המחקר והשערות ליישוב א':

לוח 1: התפלגויות במספרים ובאחוזים של החפיפה בין תקופת כהונתו של ראש הרשות לבין שנת מנוי מנהל בתי הספר ושל זהות חמולתית בין ראש הרשות לבין מנהל.

שייכות חמולתית של ראש הרשות ושל מנהל בה"ס		תקופת כהונתו של ראש הרשות לבין שנת מינוי מנהל בה"ס		
N	%	N	%	
12	35.3	3	8.8	אין חפיפה
22	64.7	31	91.2	יש חפיפה
34	100.0	34	100.0	סה"כ

מתוך הלוח עולה כי 91% מראשי הרשויות מינו מנהלים חדשים לבתי ספר בתקופה זו. 64.7% מהמקרים הייתה זהות חמולתית בין ראשי הרשות והמנהל.

לוח 2: שכיחויות במספרים ובאחוזים של החפיפה בזיקה החמולתית של ראש הרשות ומנהל בית הספר בתקופת כהונתו של ראש הרשות ושנת מינוי המנהל.

כהונתו של ראש הראשות ושנת מינוי מנהל בה"ס	שייכות חמולתית של ראש הרשות ומנהל בה"ס	
	אין זיקה	יש זיקה
אין חפיפה	3 25.0%	0 0%
יש חפיפה	9 75%	22 100.0%
סה"כ	12 100.0%	22 100.0%

Yates` Chi Square=3.325, $p<0.05$, $CC=0.388$, $p<0.05$

על פי חי בריבוע המתוקן יש קשר מובהק ($p<0.05$) בין שני המשתנים (חפיפה בשייכות חמולתית לחפיפה בתקופת הכהונה ושנת מינוי של מנהל) על פי מבחן פישר עוצמת קשר היא בינונית ($p<0.05$).

לוח 3: שכיחויות במספרים ובאחוזים של החפיפה בזיקה החמולתית של ראש הרשות ומנהל בית הספר על פי החפיפה בתקופת כהונתו של ראש הרשות ושנת יסוד בית הספר.

שייכות חמולתית של ראש הרשות ומנהל ב"ס			תקופת הכהונה של ראש הראשות ושנת יסוד ב"ס
יש זיקה	אין זיקה	סה"כ	
8	9	17	אין חפיפה
36.4%	75.0%	50.0%	
14	3	17	יש חפיפה
63.6%	25.0%	50.0%	
100.0%	100.0%	100.0%	סה"כ

Yates` Chi Square=3.220, p<0.05, CC=0.346, p<0.05

ע"פ חי בריבוע המתוקן יש קשר מובהק ($p<0.05$) בין שני המשתנים (חפיפה בשייכות חמולתית לחפיפה בתקופת כהונתו ושנת יסוד של בית הספר). ע"פ מבחן פישר עוצמת הקשר היא בינונית ($p<0.05$). הממצאים מעלים תמונה חד משמעית שיש העדפה חמולתית במינוי מנהלי בתי הספר ביישוב הנחקר.

היישוב ב'

ליישוב השני יוצגו ארבעה טבלאות עיקריות שאמורות לתת תמונה על קיומה או אי-קיומה של "העדפה חמולתית" במינוי מנהלי בתי ספר

לוח 1: התפלגויות במספרים ובאחוזים של חפיפה בין תקופת הכהונה של ראש הרשות לבין שנת מינוי מנהל בה"ס, ושל זיקה חמולתית בין ראש הרשות לבין מנהל בית הספר.

שייכות חמולתית של ראש הרשות ושל מנהל בה"ס		תקופת הכהונה של ראש הרשות לבין שנת מינוי מנהל בה"ס		
N	%	N	%	
18	58.1	14	45.2	אין חפיפה
13	41.9	17	54.8	יש חפיפה
31	100.0	31	100.0	סה"כ

מתוך הלוח עולה כי 58,8% יש חפיפה בקשר לתקופת כהונתו של ראש הרשות לבין שנת מינוי המנהל. האחוז אינו מכריע כי 45,2% אומר שאין חפיפה. הלוח מראה כי 58,1% אין

זהות בין השייכות החמולתית של ראש הרשות ושל מנהל בה"ס.

לוח 2: שכיחויות במספרים ובאחוזים של החפיפה בזיקה החמולתית של ראש הרשות ומנהל בה"ס על פי חפיפה בתקופת הכהונה של ראש הרשות ושנת מינוי מנהל בה"ס.

שייכות חמולתית של ראש הרשות ומנהל בה"ס			
כהונתו של ראש הרשות ושנת מינוי המנהל	אין זיקה	יש זיקה	סה"כ
אין חפיפה	9	5	14
	50.0%	38.5%	45.2%
יש חפיפה	9	8	17
	50.0%	61.5%	54.8%
סה"כ	38	13	31
	100.0%	100.0%	100.0%

$$\chi^2=0.4, P>0.05; \text{Phi}=0.114, p>0.05$$

מתוך הלוח ניתן לראות שאין קשר מובהק בין ראש ראשות ושנת מינוי לבין שייכות משפחתית של ראש רשות ומנהל. כלומר אין קשר בין ראש הרשות ושנת מינוי לבין שייכות חמולתית של ראש הרשות ומנהל בית ספר. יש לציין כי עוצמת הקשר לפי מבחן χ^2 נמוכה ואינה מובהקת.

לוח 3: שכיחויות במספרים ובאחוזים של חפיפה בזיקה חמולתית של ראש הרשות ומנהל בה"ס על פי חפיפה בתקופת הכהונה של ראש הרשות ושנת יסוד בית הספר.

שייכות חמולתית של ראש רשות ומנהל בה"ס			
תקופת כהונה	אין זיקה	יש זיקה	סה"כ
של ראש הרשות ושנת יסוד בה"ס	10	4	14
אין חפיפה	55.6%	30.8%	45.2%
יש חפיפה	8	9	17
	44.4%	69.2%	54.8%
סה"כ	18	13	31
	100.0%	100.0%	100.0%

$$\text{Yates' Chi Square}=1.005, P>0.05; \text{CC} =0.239, p>0.05$$

מתוך הלוח ניתן לראות שהקשר אינו מובהק בין ראש ראשות ושנת יסוד ביה"ס לבין שייכות חמולתית של ראש הרשות והמנהל. כלומר אין מגמה ברורה לפיה ככל שיש קשר בין ראש הרשות ושנת היסוד כך יהיה קשר בין שייכות חמולתית של ראש הרשות והמנהל. יש לציין שעוצמת הקשר לפי מבחן $CC=0.239$ הינה גבוהה אומנם אך אינה מובהקת. לפיכך ניתן להסיק על העדר קשר בין המשתנים.

לוח 4: התפלגות ראש רשות ושנת יסוד לפי ראש ראשות ושנת מינוי, באחוזים

ובמספרים.

		ראש ראשות ושנת יסוד		
סה"כ	אותו אזור	לא אותו אזור	ראש רשות ושנת מינוי	
14	8	6	אין העדפה חמולתית	
100.0%	57.1%	42.9%		
45.2%	47.1%	42.9%		
17	9	8	יש העדפה חמולתית	
100.0%	52.9%	47.1%		
54.8%	52.9%	57.1%		
31	17	14		סה"כ
100.0%	54.8%	45.2%		
100.0%	100.0%	100.0%		

$\chi^2=0.05, P>0.05; \text{phi} =-0.04, p>0.05$

מתוך הלוח ניתן לראות שהקשר בין המשתנים אינו מובהק. כלומר הקשר בין שייכות חמולתית של ראש הרשות והמנהל לבין ראש הרשות ואזור בה"ס אינו משמעותי. כלומר אין מגמה לפיה ראשי הרשויות בזמן כהונתם יסדו בתי ספר באזור השייך לחמולתם ובו מינו אנשים מחמולתם.

דיון:

בדיון לא ניתן להתייחס לתוצאות המחקר כמקשה אחד מכיוון שיש הבדלים ברורים בתוצאות בין שני היישובים.

בקשר ליישוב א' התוצאות מאששות את השערת המחקר שאומרת שיש "העדפה חמולתית". במינוי מנהלי בתי הספר ביישוב הנחקר, הייתה שייכות חמולתית בין המנהל החדש לבין ראש הרשות המכהן, זה בולט גם משום שנמצאה חפיפה בין שנת ייסוד לפתיחת בית ספר חדש ושנת המינוי של מנהלים עם שייכות חמולתית לראש הרשות המכהן. הנתונים מראים קשר מובהק בין המשתנים ($p < 0.05$).

ביישוב ב' לעומת זאת, התוצאות לא מעידות על קיומה של "העדפה חמולתית" במינוי מנהלי בתי הספר, לא הייתה שייכות חמולתית בין המנהל החדש לבין ראש הרשות המכהן. הנתונים לא מראים קשר מובהק בין המשתנים ($p < 0.05$).

מכיוון שהמחקר מוגבל בהיקפו ובתוצאותיו לא ניתן להסיק מסקנה חד-משמעית ולדבר על תופעה בחברה הערבית. אומנם הספרות המחקרית שנדונה במבוא מצביעה על שליטתה הבלתי מעורערת של החמולה בשלטון המקומי.

התנהגות החמולה במינוי מנהלי בתי ספר ביישוב א' מרמזת על שליטה במשאבים סביבתיים וארגוניים לצורך העצמה וחיזוק המעמד החברתי והפוליטי במישור הלוקאלי. עובדה, שהחמולה מינתה שנים רבות מנהלי בתי ספר שהיו שייכים חמולתית לראש הרשות המכהן. תהליך המודרניזציה, עם כל השינויים שהכניס ליישובים הערביים, החליש מחד גיסא את כוחה הפוליטי של החמולה ומאידך גיסא אילץ אותה לחפש כוח והעצמה כדי שתוכל לשמור על הסטאטוס קוו שלה ביישוב. המפלגות הפוליטיות והתנועה האסלאמית שנכנסו לזירה הפוליטית של החמולה, עם תרבות פוליטית שונה, גרמו לה לשרת את חבריה וללכד אותם תוך מתן הנאה ושירותים שונים לפני ואחרי הגעתה לשלטון המקומי (שבלי, 2007; רביע, 2009).

בנוסף לכך רואים מתוך ממצאי המחקר שהחמולה התערבה במינוי המנהלים ביישוב א', קרי: מאז קום המדינה. לכן ברור ש"ההעדפה החמולתית" במינוי מנהלי בתי הספר אינה תופעה חדשה שנוצרה עקב כניסתם של מתחרים חדשים על הרשות המקומית. המסקנה שאפשר לגזור מכך היא, שביישוב א' נוצרה תרבות חמולתית פרגמטית לשמירה על כבוד, כוח ומעמד. המתחרים הישנים של החמולה על השלטון המקומי לפני כניסתן לתמונה של המפלגות הערביות והתנועה האסלאמית, היו החמולות הגדולות בכפר, עקב כך נוצרה עם הזמן תרבות חמולתית פוליטית מקומית שהשתקפה בשליטה על משאבים סביבתיים וארגוניים במקום.

בעבר הפלג הגדול והחזק מבין שאר הפלגים בחמולה הוא שהנהיג את החמולה וליכד אותה מול החמולות האחרות. לא היה צורך בפריימריז ובמאמצים ללכד את המשפחות הקטנות בחמולה (נקראים: "בֵּטוֹן") מחדש. הבחירות היו ברורות וחד משמעויות הם הבטיחו לבני החמולה ליהנות משירותים שהעניקה להם החמולה השלטת. התרבות הזאת המשיכה להתבסס ביישובים הערביים כנראה עד היום והפכה לתרבות פוליטית חמולתית שמאפיינת את רוב רובם של הרשויות המקומיות במגזר הערבי.

למרות שהמשכילים הערבים מרדו בתרבות הפוליטית של החמולה וניסו להתפלג ממנה, הם לא הצליחו לגרום לשינוי משמעותי בפוליטיקה המקומית. בסופו של דבר גם הם זקוקים לתעסוקה ולפרנסה שיכולה הרשות המקומית לספק להם, וזה בולט יותר אם החמולה שהם שייכים לה שולטת ברשות המקומית (רביע, 200 ; כנאענה, 2006 ; שבלי, 2007). תהליך האקדמיזציה מאפשר למנהלי בתי הספר להיות בעלי השכלה מתאימה לתפקיד הניהולי, אבל השיקולים במינויים החדשים אינם נקיים מהתערבותה של החמולה.

מינוי מנהל בית ספר פירושו הבטחת קולות של קרובי המנהל. מנהלי בתי ספר נחשבים משכילים ומשפיעים על בני משפחותיהם וקרוביהם מהדרגה הראשונה (המשפחה המורחבת) ויכולים בדרך כלל להבטיח קולות למועמד לבחירות (כנאענה, 2007). יש לזכור שהתפלגות החמולות היום היא תופעה נפוצה בכל היישובים הערביים, המועמד מטעם החמולה אינו יכול לצאת למשא הבחירות לפני שהוא מלכד את בני החמולה דרך הפריימריז (דבר שלא היה בעבר). מעבר לכך יש תופעה בבחירות המקומיות שהמועמד מחלק הבטחות לבני "חמולות קטנות" "בֵּטוֹן" כדי להגדיל את סיכוייו בבחירות. משפחות קואליציוניות דורשות גם הן הנאות ושירותים מראש הרשות הנבחר (רביע, 2009).

ביישוב ב' לא נמצא קשר בין שייכות חמולתית ובין מינוי מנהלים חדשים במשך כל הקדנציות של הרשות המקומית. הקשר אינו מובהק לכן לא ניתן להסיק מסקנה כמו ביישוב א'. השוני בתוצאות בין שני היישובים יכול ללמד על הבדלים בתרבות הפוליטית החמולתית ביישובים הערביים. שני היישובים הנחקרים נמצאים באזור המשולש, המשמעות היא שהם אינם רחוקים גיאוגרפית ותרבותית אחד מהשני ומצבם הסוציו-אקונומי וההרכב הדמוגרפי דומה זה לזה. למרות זאת נמצאו הבדלים משמעותיים בסוגיה הנחקרת. מהממצאים לא ניתן לדעת אם היו קואליציות בין החמולות בבחירות המקומיות או אינטרסים כלשהן שגרמו לקיומה או אי-קיומה של "העדפה חמולתית". לפעמים החמולה הזוכה בבחירות מפצה את החמולות האחרות בתפקידים אחרים שאינם במסגרת החינוך המקומי (למשל במוסד לביטוח לאומי, שרותי רווחה, מתנ"סים וכד'), לכן ייתכן שביישוב ב' הדבר היה אכן כך. לא מוצג במחקר גודל החמולות, ייתכן שביישוב

ב' החמולות נתמכו אחת בשנייה כדי לזכות בבחירות, עקב כך היו מינוי מנהלי בתי ספר חדשים לא בהכרח מהחמולה המובילה בקואליציה. יש לזכור שמינוי מורים ובעלי תפקידים אחרים במוסדות החינוך המקומיים ובמוסדות אחרים היו מועדפים על החמולה הזוכה בבחירות, אך המחקר לא הרחיב לסוגיה הזאת.

במחקר הזה הייתה ההתייחסות אך ורק למנהלי בתי ספר של בני החמולות של ראש הרשות בלבד. יש לציין כאן, שלא כל מנהלי בתי הספר היו קרובים (קרבת דם) לראש הרשות. יש שהיו שייכים חברתית ופוליטית לחמולה השלטת. אנשי משפחות אלה "בֵּטוֹן" גרים לרוב ליד החמולה אליה הם שייכים ונחשבים לחלק בלתי נפרד ממנה. בשנים האחרונות איבדה החמולה הגדולה את "שליטתה" או "השפעתה" על המשפחות האלה שהפכו להיות חברתית, כלכלית ופוליטית בלתי תלויים בה. במחקר שלנו התייחסנו ל"בֵּטוֹן" כיחידה בלתי נפרדת מהחמולה אליה היא שייכת. לא הייתה אפשרות להתייחס ליחסים החברתיים והפוליטיים של ה"בֵּטוֹן" עם החמולה אליה הם משתייכים לפני השינוי החברתי ואחריו, כי אין גבולות זמן ברורים ומדויקים לשינוי הזה. היום נחלש הקשר הפוליטי בין החמולות וה"בֵּטוֹן", ואין עדיין אינטרסים משותפים בבחירות המקומיות ובשליטה משותפת במשאבים הסביבתיים ביישוב (רוזנפלד, 1964; רביע, 2004; 2009).

ראש הרשות מייצג את החמולה ואין לו כמעט סמכות אישית להחליט בעניינים הנוגעים לאינטרסים העל של החמולה. המנהל הוא גם ישות חמולתית שאינה יכולה באופן אובייקטיבי להגיע למעמד בלי התערבות חמולתית. ראש הרשות והמנהל הנחשבים בכל חברה בעולם כמנהיגים וכסוכני שינוי נהפכים באמצעות החמולה לתלותיים ונציגים של מערכת מסורתית שבה האובייקטיביות היא עניין יוצא דופן.

השפעת החמולה על מינויים כלשהן ביישוב הופכת את כל היישוב עם כל מוסדותיו לחברה כלואה בידיה.

ידוע שהתנועה האסלאמית שואבת את כוחה הפוליטי מהחמולה. יש היום קואליציות בין החמולות לתנועה האסלאמית והמפלגות הערביות המשתתפות בבחירות המקומיות (רכס ואוסצקי לזר, 2005). זה מעיד על כך שבלי התמיכה החמולתית קשה להגיע לרשות המקומית.

האליטה האינטלקטואלית במגזר הערבי התלוננה על התערבות השב"כ במינוי מורים ומנהלים בבתי הספר הערביים, במיוחד בבתי הספר התיכוניים הנחשבים בבעלותה הישירה של הרשות המקומית. בתקופת הבחירות המקומיות התערב השב"כ במינוי מנהלי בתי ספר לטובת החמולה הנתמכת בבחירות (עדאלה, עתירה לבג"ץ 8193/04). את הסוגיה

הזאת לא ניתן לחקור במחקר הקצר והמצומצם שלנו. לכן נשארת רק השערה לגבי העניין הזה שיכלה להשפיע על תוצאות המחקר שלנו.

המחקר לא הרחיב בסוגיה, אם הייתה העדפה חמולתית בקביעת המיקום הגיאוגרפי של בית הספר. הנתון הרגיש והחסר הזה מאלץ אותנו להסתפק בהשערות יותר מאשר בעובדות. שאלה נוספת שלא נחקרה דיה היא, למה הייתה העדפה חמולתית ומתי בדיוק? מי היו ראשי הרשויות שלא מינו מנהלים בתקופת כהונתם ולמה, האם היו משאבים אחרים יותר חשובים מבתי הספר לצבירת כוח פוליטי וחברתי?

שאלות אלה ואחרות נשארות פתוחות ללא מענה וצריכות מחקר מקיף בעתיד. יש לציין שמחקר זה רגיש מבחינת אתית, כי הוא עלול לחשוף התנהלות בלתי נאותה של ראשי רשויות ערביות בהקשר של בתי הספר ביישוב. הנתונים שנאספו היו רגישים ולא ניתנים לפרסום כדי לא לחשוף שמות של ראשי רשויות ומנהלי בתי ספר. יש צורך במחקר מקיף יותר כדי שהתמונה תהיה ברורה יותר וכדי לענות על שאלות אחרות שלא ניתנה עליהן הדעת במחקר זה.

מקורות

- אלחאג, מ' (2006). **החינוך הפלסטיני בישראל בין שליטה ותרבות השתקה**. בירות: מרכז התאחדות הערבית למחקר (ערבית).
- אלחאג, מ' (1979). **מעמד החמולה הערבית בישראל**. עבודה לתואר מוסמך בסוציולוגיה: אוניברסיטת חיפה.
- אלחאג, מ' (1996). **החינוך הערבי בישראל-שליטה ושינוי חברתי**. ירושלים
- בן-אליא, נ' (1995). **דילמות ואופציות אסטרטגיות לשלטון המקומי הערבי – הכניסה למאה העשרים ואחת בישראל. המזרח החדש ג'ל, 138-150**
- בר-אל, א' (1982). **המוח'תאר הכפרי בארץ ישראל**. ירושלים
- גאנס, א' (1996). **ההשתתפות הפוליטית בקרב הערבים בישראל**. עבודת דוקטורט. החוג למדעי המדינה: אוניברסיטת חיפה.
- גאנס, א' ואסצקי לזר, ש. (1994). **הבחירות לרשויות המקומיות הערביות נובמבר 1993. תוצאות וניתוח**, סקירה מס 13: המכון לחקר השלום: גבעת חביבה
- גינת, י' (1976). **תמורות במבנה המשפחה בכפר הערבי**. תל-אביב
- הרץ-לזרוביץ, ר' (2001). **בית הספר, הקהילה והמחוז: כוחם של השלושה ביצירת שינוי. עיונים במנהל ובארגון החינוך, 25, 7-40**.
- זלינגר, א' (2.9.2007). **ריב חמולות (לא) חינוכי משבית את בית הספר**. אתר מעריב, הורדה 10.9.2013: <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/631/245.html>
- חאג יחיא, ק' (2002). **חלום ומציאות: מחקר על אקדמאים ערבים בוגרי אוניברסיטאות בגרמניה**. אוניברסיטת הוצאת רמות, תל-אביב.
- יחיא-יונס, ת' (2004). **מאחורי הקלעים נשים בפוליטיקה הלוקאלית של המיעוט הערבי-פלסטיני בישראל**. בתוך: רכס, א' ואוסצקי-לזר, ש': **הבחירות 141מוניציפאליות ביישוב הערבי והדרוזי (2003): חמולתיות, עדתיות ומפלגתיות**. מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה: אונ. ת"א, עמ' 65-42
- כנאענה, י' (2007). **האקדמאים והתרבות האקדמית בכפר הערבי**. בתוך: עראר, ח' וחאג יחיא, ק': **האקדמאים וההשכלה הגבוהה בקרב הערבים בישראל- סוגיות ודילמות**. אוניברסיטת תל-אביב, הוצאת רמות.
- לשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס). **שנתון סטטיסטי לישראל 2011**, בהוצאת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מוסטפא, מ' (2004). הבחירות המקומיות בקרב המיעוט הערבי הפלסטיני בישראל – התחזקותה של החמולה ושקיעת המפלגות. בתוך: רכס, א. ואוסצקי-לזר, ש': **הבחירות המוניציפאליות ביישוב הערבי והדרוזי (2003): חמולתיות, עדתיות ומפלגתיות**. מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה: אונ. ת"א, עמ' 18-25.

מוסטפא, מ' (2006). **ההשכלה הגבוהה בקרב הפלסטינים בישראל**. אום אל-פחם: עמותת אקרא (ערבית).

מזרחי, ש' (2010). **הליך מינוי מנהלי בתי ספר במערכת החינוך. הכנסת, מרכז המחקר והמידע, ירושלים**.

עדאלה: המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל, עתירת בג"ץ 8193/04 הורדה מהאתר בתאריך 22.12.2011

<http://www.adalah.org/heb/legaladvocacypop.php?file=legaladvocacultural8193>

פריירה, פ' (1981). **פדגוגיה של מדוכאים**, ירושלים: מפרש, 1981, תרגום: **כרמית גיא רביע, ח' (2004). החמולה הערבית בישראל – בין מסורת למודרניזציה**. גת המשולש: מכון מסאר למחקר וייעוץ חינוכי. (ערבית).

רביע, ח' (2007). **הדור החדש והליכוד החמולתי (עצבייה" החמולתית) במגזר הערבי. ג' אמיעה, 11, עמ' 65-81**. (ערבית).

רביע, ח' (2008). **המשפחה וסוגיות בחברה הערבית בישראל**. המכללה לחינוך אחוה (ערבית).

רביע, ח' (2009). **התלכדות חמולתית בבחירות המקומיות בכפר הערבי. אדא'ת (זרקור)**. 2, עמ' 20-50. הוצאת המסלול הערבי-בדואי במכללת אוחה. (ערבית).

רוזנפלד, ה' (1964). **הם היו פלאחים**. תל-אביב

רכס, א' ואוסצקי לזר, א' (עורכים) (2005). **הבחירות המוניציפאליות ביישוב הערבי והדרוזי (2003): חמולתיות, עדתיות ומפלגותיות**. תל-אביב: מרכז דיין

שבלי, ג' (2007). **השפעת מנהיגות פוליטית מקומית על מנהלי בתי ספר תיכוניים במגזר הערבי**. עבודת גמר לקבלת תואר מוסמך. הפקולטה לחינוך: אוניברסיטת חיפה

שפירא, ת'; עראר, ח. ועזאיזה, פ. (2011). "לא בדיוק רצו אותי, לא פתחו לי דלתות, לא פרסו לקראתי שטיח": מנהלות בחינוך הערבי בישראל. עותק אנטרנט, הורדה ב

10.9.2013

http://www.gordon.ac.il/download/files/%D7%9C%D7%90%D7%91%D7%93%D7%99%D7%95%D7%A7%D7%A8%D7%A6%D7%95%D7%90%D7%95%D7%AA%D7%99%20-%20%D7%93%D7%A8%D7%AA%D7%9E%D7%A8%D7%A9%D7%A4%D7%99%D7%A8%D7%90_2.pdf

Abu-Rabia-Queder, S. (2006). "They felt I raped a role not supposed to be mine": First women principal in a Bedouin tribal society. In I. Oplatka & R. Hertz-Lazarowitz (Eds.), *Women principals in a multicultural society* (pp. 74-81). Rotterdam, The Netherlands: Sense Publishers.

Bowles, S., Gintis, H. (1976), *Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life*, Basic Books, New York, NY.

Herzog, H. & Yahia-Younis, T. (2007). Men's Bargaining with Patriarchy: The Case of Primaries within Hamulas in Palestinian Arab Communities in Israel. *Gender Society*, 21: 579-602.

Mari, S. (1978). *Arab Education in Israel*. New York: Syracuse university Press.

Mazawai, A.E. (1996). Patterns of competition over school-management positions and the mediation of social inequalities. *Israeli social Science Research*, 11, pp.87-114.

Von Recum, H. (1983). Education in Third World. In: *Intern. Review of Education*. Vol. 29, nr.1: P. 3-19.

Influence and Intervention of Arab Hamoula In Appointing school Principals Hamdallah Rabia

Many researches have accounted for the issue of Hamoula and its political and social role among Arabs in Israel. Yet, the mutual relations between Hamoula and school system has not been sufficiently focused on in the local domain. Recently, only sporadic researches address this issue from the standpoint of attaining higher education and/or feminism-based researches which focus on women more than on Hamoula.

This research will discuss the delicate tapestry between Hamoula and school system in the Arab sector. It examines whether there is a Hamoula-based preference when appointing school principals since the establishment of Israel till nowadays. To the benefit of this research, two villages from the center (of the country) were chosen, with a socio-economic and demographic resemblance to other villages in the region. However, the findings of the research cannot encompass all villages.

The corpus was taken from the municipality files. Categorical variables prevalence was examined by modified Yates Chi Square and Fisher tests. As for the linkage power, I made use of Contingency Coefficient.

The findings show different results in both villages. In one village there is a Hamoula-based preference when appointing principals who are affiliated with the mayor. In the other, there is no relation or intervention of the Hamoula on appointing school principals. The researcher seeks to illuminate to what extent conservative social structures such Hamoula can potentially influence the educational system in Israel. However, we suggest that it necessary to examine more villages and towns before generalizing a clear conclusion in this subject.